

ลักษณะภาษาไทยที่สะท้อนวัฒนธรรมไทย

“ภาษิตและสำนวน”

ความหมายของภาษิตและสำนวน

- **สำนวน** หมายถึง ถ้อยคำที่ไม่ได้มีความหมายตรงไปตรงมาตามตัวอักษร มักจะมีความหมายในเชิงเปรียบเทียบหรือมีความหมายโดยนัย
- **ภาษิต** หมายถึง ถ้อยคำหรือข้อความที่มีความหมายเป็นคติสอนใจ เป็นถ้อยคำที่แสดงหลักความจริง เป็นข้อความสั้นๆ แต่มีความหมายลึกซึ้ง แนะนำสั่งสอนให้ประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีงาม

ที่มาของสำนวนไทย

- มूलเหตุที่ทำให้เกิดสำนวนไทยนั้นอาจมีที่มาหลายประการ ดังนี้

1. สำนวนไทยที่มีที่มาจากธรรมชาติ

ธรรมชาติในที่นี้หมายถึง สิ่งที่มีมองเห็นได้ เกิดและมีขึ้นเอง มิใช่ผลงานของมนุษย์ ได้แก่ น้ำ ฝน ไฟ พืช และสัตว์ เหล่านี้ถูกนำมาใช้ประกอบสร้างภาษาเกิดสำนวนขึ้นเป็นจำนวนมาก เช่น

สำนวน **“น้ำนิ่งไหลลึก”** หมายความว่า คนที่ไม่ค่อยพูดจา มักจะมีความคิดลึกซึ้ง เปรียบได้กับน้ำที่ดูผิวข้างบนนิ่ง แต่ลึกลงไปข้างใต้น้ำไหลไม่นิ่งเหมือนผิวข้างบน

“กบในกะลาครอบ” ผู้มีความรู้และประสบการณ์น้อยแต่สำคัญตนว่ามีความรู้มาก

“ตัดไฟต้นลม” ตัดต้นเหตุเพื่อไม่ให้เหตุการณ์ลุกลามต่อไป

“ไม้อ่อนตัดง่ายไม้แก่ตัดยาก” อบรมสั่งสอนเด็กให้ประพฤติดีได้ง่ายกว่าอบรม

สั่งสอนผู้ใหญ่

ที่มาของสำนวนไทย

2. สำนวนที่มีที่มาจากพฤติกรรมหรือกิริยาของมนุษย์

กิริยาอาการ การกระทำ หรือพฤติกรรมของคนในชีวิตประจำวัน ปรากฏอยู่
จำนวนมาก เกิดการเปรียบเทียบหรือสร้างความหมายที่ลึกซึ้ง

“กลืนไม่เข้าคายไม่ออก” อาการที่รู้สึกพะอืดพะอมไม่รู้จะเลือกอย่างไรดี

ที่มาของสำนวนไทย

2. สำนวนที่มีที่มาจากพฤติกรรมหรือกิริยาของมนุษย์

“กัดฟัน” เป็นอาการแสดงถึงความอดกลั้น, โดยปริยายหมายความว่า มานะ

“ก่อแล้วต้องสาน” เริ่มอะไรแล้วต้องทำต่อให้เสร็จ

3. ส่วนของไทยที่มีที่มาจากอวัยวะต่างๆของร่างกาย

ส่วนที่มาจากอวัยวะต่างๆ ของร่างกายนั้นมีตั้งแต่ หัว ตา ปาก จมูก มือ ใจ
เท้า ขา เช่น

“หัวล้านได้หัว” ผู้ที่ได้สิ่งซึ่งไม่เป็นประโยชน์แก่ตน

“หูเบา” เชื่อโดยไม่ได้ไตร่ตรอง

“หัวแข็ง” กระจก้าง, ว่ายาก, ไม่ยอมอ่อนตาม

“มือสะอาด” มีความประพฤติดี, มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่คดโกงหรือนำราษฎร
บังหลวง

4. จำนวนไทยที่มีที่มาจากเครื่องใช้ไม้สอยหรืออาหารการกินในชีวิตประจำวัน

เครื่องใช้ไม้สอยหรืออาหารการกินในชีวิตประจำวันเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตมนุษย์ ซึ่งอีกประการหนึ่งก็คือในมิติของภาษา เช่น

“ตำข้าวสารกรอกหม้อ” หาเพียงแค่พอกินไปมือหนึ่ง ๆ, ทำพอให้เสร็จไป

ชั่วครึ่งหนึ่ง ๆ

ทำงานแค่ให้เสร็จไปครึ่งหนึ่ง ๆ หรือทำแค่พอกินไปวันหนึ่ง ๆ
คนสมัยก่อนจะคั้นน้ำข้าวเปลือกมาตำเอาเปลือกออก ร่อนเอาเฉพาะข้าวสาร แล้วจึงนำไปหุงกิน
คนซึ่งเกียจจะตำข้าวเปลือกแค่พองกินได้มือเดียวเท่านั้น พองจะกินมือหน้าก็ค้อยตำเอาใหม่

“เข็นครกขึ้นภูเขา”

ทำงานที่ยากลำบากอย่างยิ่ง โดยต้องใช้
ความเพียรพยายามและอดทนอย่างมาก
หรือบางทีก็เกินกำลังความสามารถหรือ
สติปัญญาของตน

“ล้มหมอนนอนเสื่อ”

ป่วยจนต้องนอนรักษาตัว

ที่มาของสำนวนไทย

5. สำนวนที่มีที่มาจากระเบียบแบบแผนประเพณี และวัฒนธรรม

แบบแผนประเพณี และวัฒนธรรมไทยก็มีอิทธิพลต่อการใช้ภาษาไทย เช่นกัน ดังเกิดจากสำนวนดังนี้

“ปลูกเรือนตามใจผู้อยู่ ผูกอุ้ตามใจผู้นอน”

ทำตามความพอใจของผู้ที่จะได้รับผล โดยตรง

“เข้าตามตรอกออกตามประตู”

ทำตามธรรมเนียมในเรื่องการสู่ขอ

“รักนวลสงวนตัว”

เป็นลูกผู้หญิงต้องรู้จักหวงตัว,
ไม่ยอมให้ถูกเนื้อต้องตัว

ที่มาของสำนวนไทย

6. สำนวนที่มีที่มาจากศาสนา

พุทธศาสนามีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างมาก และมีอิทธิพลต่อการใช้ภาษาไทยด้วย เช่น

“ขนทรายเข้าวัด” หาประโยชน์ให้ส่วนรวม

“กงเวียนกำเวียน”

ทำแก่เขาอย่างไร ตนหรือลูกหลานของ
ตนก็อาจจะถูกทำในทำนองเดียวกัน

“กรวดน้ำคว่ำขัน”

ตัดขาดไม่ขอเกี่ยวข้องด้วย

ที่มาของสำนวนไทย

7. สำนวนไทยที่มีที่มาจากนิทาน ตำนาน วรรณคดี และประวัติศาสตร์

สำนวนไทยที่มีที่มาจากนิทาน ตำนาน วรรณคดี และประวัติศาสตร์อาจเกิดจากวิถีชีวิตด้านความบันเทิง ความเชื่อ รวมถึงการถ่ายทอดเรื่องราวจากชนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง เช่น

“กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี”

มาจากประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยา

ที่มาของสำนวนไทย

8. สำนวนที่มีที่มาจากการละเล่น กีฬา การแข่งขัน

“สู้จนเย็บตา” หมายถึง สู้จนถึงที่สุด สู้อย่างไม่ย่อท้อ
“งงเป็นไก่ตาแตก” หมายถึง งงมากจนทำอะไรไม่ถูก

มีที่มาจากการเล่นชนไก่ที่ถูกคู่ชนจิกแทงจนหน้าตาแตกไม่เห็นอะไรหรือ
ไม่สามารถมองเห็นทางได้ชัดเจน และต้องมีการรักษาตาไก่โดยการเย็บหนังตา
เพื่อให้ไก่ไปสู่ต่อ

ที่มาของสำนวนไทย

9. สำนวนไทยที่มีที่มาจากสำนวนต่างประเทศ

ที่มาของสำนวนไทยบางส่วนยังมาจากการใช้คำหรือสำนวนต่างประเทศ เช่น

“แกะดำ” มาจากสำนวนภาษาอังกฤษว่า **A black sheep** ซึ่งแปลว่า **A person of bad character** แปลเป็นไทยว่า คนไม่ดี คนชั่ว หรือคนเลว

ฝรั่งถือว่าในฝูงแกะจะมองว่า แกะดำมีราคาต่ำกว่า แกะขาว เมื่อเปรียบเทียบกับคนจึงหมายถึง คนเลวในหมู่มคนดี

“จุดยืน” มาจากข้อความในภาษาอังกฤษว่า **standpoint** หมายถึง
ทัศนนะหรือความคิดเห็น ในภาษาไทยใช้หมายถึงความคิดเห็นที่ชัดเจนของ
บุคคลต่อสิ่งต่างๆ

ตำนานที่สะท้อนวัฒนธรรมไทย

เมื่อเราศึกษาตำนาน จะพบว่าตำนานเป็นเครื่องชี้แนะให้คนในสังคม
เชื่อถือและปฏิบัติตาม

ตำนานสามารถสะท้อนให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิต ความเชื่อ และ
ค่านิยมของคนในสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ดังนี้

สำนวนที่สะท้อนวัฒนธรรมไทย

1. คนไทยยึดหลักจริยธรรมและคุณธรรม ยึดคำสอนตามหลักของพระพุทธศาสนา ทั้งเรื่องความไม่ประมาท และปรัชญาพุทธศาสนาที่สอนให้ทำความดี เช่น

“ช้า ๆ ได้พร้าสองเล่มงาม” หมายถึง ค่อย ๆ คิดค่อย ๆ ทำแล้วจะสำเร็จผล

“คนดีตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้”

หมายถึง คนประพฤติตนดีแม้ตกอยู่ในที่

คับขันอย่างไรก็ไม่เป็นอันตราย

ตำนานที่สะท้อนวัฒนธรรมไทย

2. คนไทยยกย่องอำนาจ ยศศักดิ์ ตำแหน่ง พงศ์พันธุ์ เช่น

“กระต่ายหมายจันทร์”

หมายถึง ผู้ชายที่หมายปองหญิงสูงศักดิ์
ฐานะดีกว่าตัวเอง

“กาในฝูงหงส์”

หมายถึง ผู้ที่ต่ำต้อยไม่มีเกียรติ อยู่
ท่ามกลางเจ้าขุนมูลนายสูงศักดิ์

ตำนานที่สะท้อนวัฒนธรรมไทย

2. คนไทยยกย่องอำนาจ ยศศักดิ์ ตำแหน่ง พงศ์พันธุ์ เช่น

“ผู้ลากมาคดี”

หมายถึง ผู้ดี, ผู้มีสกุลสูง

“เชื่อไม่ทิ้งแถว”

หมายถึง เป็นไปตามบรรพบุรุษ

จำนวนที่สะท้อนวัฒนธรรมไทย

3. คนไทยยกย่องผู้อาวุโส ครูบาอาจารย์ นักปราชญ์ เสมอบิดามารดา

หากผู้ใดไม่มีสัมมาคารวะต่อผู้อาวุโสถือว่าไม่ดี เช่น

“เดินตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด” หมายถึง ประพฤติตามอย่างผู้ใหญ่ย่อมปลอดภัย

3. คนไทยยกย่องผู้อาวุโส ครูบาอาจารย์ นักปราชญ์ เสมอบิดามารดา หากผู้ใด ไม่มีสัมมาคารวะต่อผู้อาวุโสถือว่าไม่ดี เช่น

“อาบน้ำร้อนมาก่อน”

หมายถึง เกิดก่อนจึงมีประสบการณ์
มากกว่า

“เป็นศิษย์อย่าคิดต่างครู”

หมายถึง เป็นลูกศิษย์ต้องไม่เหยียดหยาม
เนรคุณหรือข่มเหงคนที่เป็นครูของตน

ค่านิยมที่สะท้อนวัฒนธรรมไทย

4. คนไทยนิยมความสุภาพอ่อนโยน ไม่ชอบความก้าวร้าว มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
เช่น

“บัวไม่ช้ำ น้ำไม่ขุ่น” หมายถึง รู้จักถนอมน้ำใจไม่ให้ขุ่นเคืองกัน

4. คนไทยนิยมความสุภาพอ่อนโยน ไม่ชอบความก้าวร้าว มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เช่น

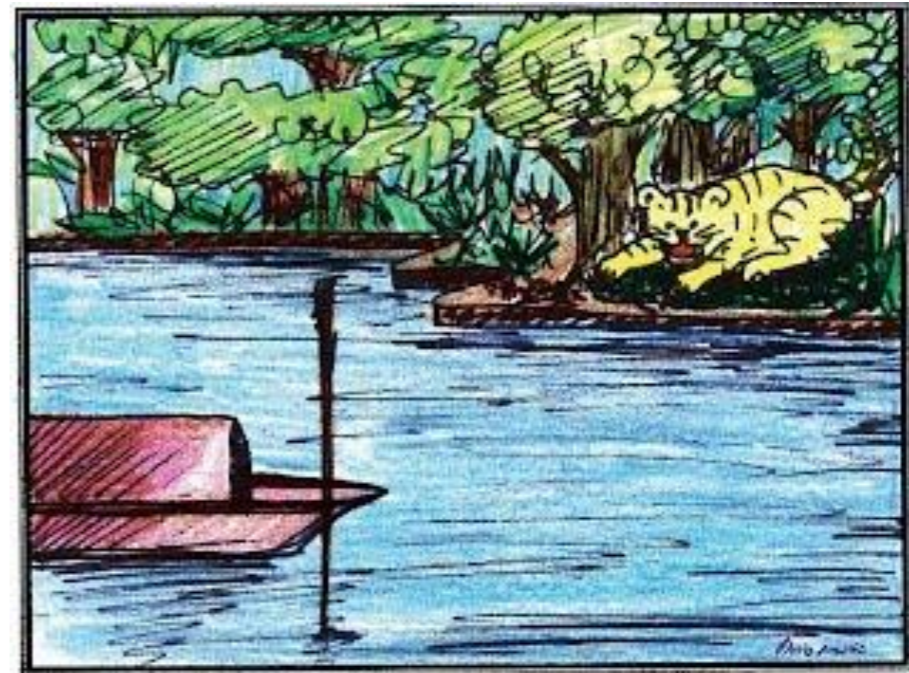
“อย่าหักห้ามพริ้วด้วยเข่า”

หมายถึง อย่าหักโหมเอาด้วยกำลังหรือ
ใช้อำนาจบังคับเอา

“น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า”

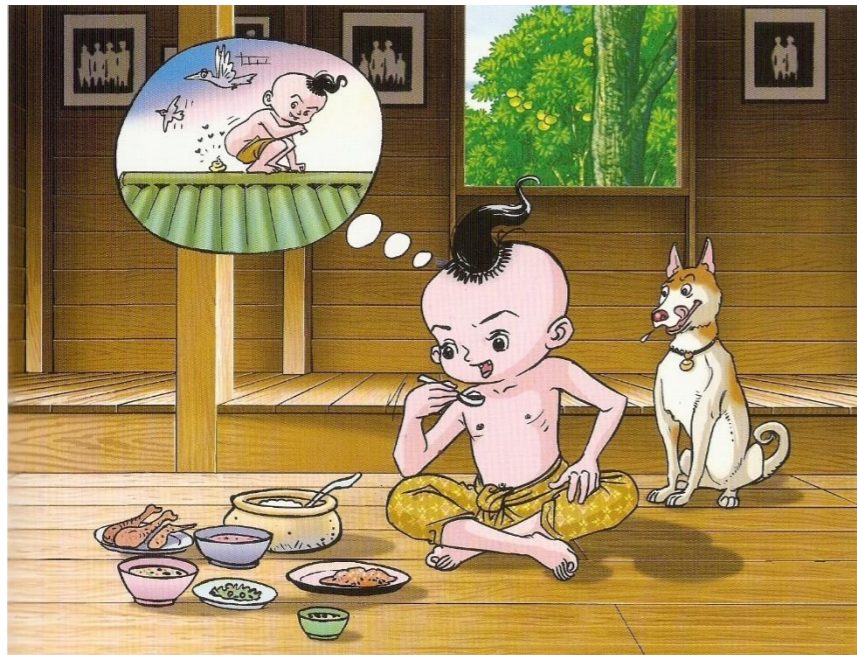
หมายถึง การพึ่งพาอาศัยกัน

สำนวนที่สะท้อนวัฒนธรรมไทย

6. กตัญญูกตเวทิต์ ผู้ใดมีบุญคุณต้องทำหน้าที่ตอบแทนหากตอบแทนไม่ได้ก็จะจงรักภักดี คนไม่กตัญญูจะถือว่าเป็นคนไม่ดี เช่น

“อย่ากินบนเรือนขี้บนหลังคา” หมายถึง อย่าเนรคุณ

จำนวนที่สะท้อนวัฒนธรรมไทย

7. คนไทยรักเกียรติ ชอบความมีหน้ามีตา จะไม่ยอมให้ใครมาดูถูก ดูหมิ่นได้
ยอมตายเพื่อเกียรติศักดิ์ได้ เช่น

“เสียชีพอย่าเสียสัตย์” หมายถึง ยอมเสียชีวิตดีกว่าละทิ้งคำมั่นสัญญา

“ชาติเสือต้องไวลาย ชาติชายต้องไวชื่อ” หมายถึง การเกิดเป็นผู้ชายต้อง
ทำตัวให้สมเกียรติของการเป็นลูกผู้ชาย โดยเฉพาะในนามของชื่อเสียงและเกียรติ
ประวัติของชายคนนั้น

จำนวนที่สะท้อนวัฒนธรรมไทย

8. คนไทยเทิดทูนสถาบันกษัตริย์ เป็นสถาบันในความรู้สึกของคนไทย เคารพเทิดทูนบูชาสั่งสมกันมาหลายชั่วอายุคน เช่น

“ฟ้าสูงแผ่นดินต่ำ” หมายถึง การให้รู้จักกาลเทศะ รู้ว่าสิ่งไหนควรทำสิ่งไหนไม่ควรทำ ปฏิบัติตัวให้เหมาะสมกับฐานะของตนเอง รู้จักที่ต่ำที่สูง ไม่ไปตีตนเสมอด้วย

“กษัตริย์ตรัสแล้วไม่คืนคำ” หมายถึง พูดยืนยันอยู่คำเดียว โดยไม่เปลี่ยนความคิดเดิม

“เจ้าเคียดอย่าเคียดตอบ” หมายถึง ไม่ควรโกรธ ถือโทษผู้บังคับบัญชา ควรให้ความเคารพด้วยใจบริสุทธิ์

สำนวนที่สะท้อนวัฒนธรรมไทย

9. คนไทยรักพวกพ้อง ทำอะไรต้องนึกถึงพวกเดียวกัน เช่น

“เลือดข้นกว่าน้ำ”

หมายถึง ญาติพี่น้องย่อมดีกว่าคนอื่น

“เรือล่มในหนองทองจะไปไหน”

หมายถึง คนในเครือข่ายแต่งงานกัน
ทำให้ทรัพย์สินมรดกไม่ตกไปอยู่กับผู้อื่น

จำนวนที่สะท้อนวัฒนธรรมไทย

10. คนไทยรู้จักที่ต่ำที่สูง มีความเกรงใจ มีความอดกลั้น เช่น

“ถ่มน้ำลายรดฟ้า” หมายถึง การดูหมิ่น คิดร้าย ล่วงเกินต่อบุคคลที่มีอยู่สูงกว่า ก็มักจะเกิดผลร้ายแก่ตนเอง

10. คนไทยรู้จักที่ต่ำที่สูง มีความเกรงใจ มีความอดกลั้น เช่น

“ตักน้ำใส่กะโหลก ชะโงกดูเงา”

หมายถึง ให้อภัยฐานะของตนและเจียมตัว

“หวานอมขมกลืน”

หมายถึง ตกอยู่ในภาวะจำยอมไม่ว่า
จะถูกกระทำดีหรือร้าย พอใจ หรือ
ไม่พอใจก็ตาม

จำนวนที่สะท้อนวัฒนธรรมไทย

11. คนไทยให้ความสำคัญกับบุรุษมากกว่าสตรี เมื่อเกิดภัยอันตรายผู้ชายจะออกหน้า เพราะมีหน้าที่ปกป้องผู้หญิง เช่น

“สามีเป็นช้างเท้าหน้า ภรรยาเป็นช้างเท้าหลัง” หมายถึง สามีคือผู้นำครอบครัว ภรรยาคือผู้ตามที่ดี

องค์ดำ โสฬส ชายผู้มีเมีย 8 คน

“ข้าวเปลือก หุงข้าวสาร” หมายถึง การเปรียบเทียบความแตกต่าง
ระหว่างชายหญิงในสังคมไทย ซึ่งสอนให้ผู้หญิงรักนวลสงวนตัว โดย
ผู้ชายเปรียบเหมือนข้าวเปลือกที่สามารถนำไปหว่านหรือเพาะปลูก งามใหม่
ได้อีก
ผู้หญิงเปรียบเหมือนข้าวสารคือผ่านการขัดสีแล้วพร้อมที่จะนำไปหุง
ไม่สามารถนำไปปลูกได้อีก

จำนวนที่สะท้อนวัฒนธรรมไทย

12. คนไทยเห็นความสำคัญของการพูด มักพูดนุ่มนวลอ่อนหวานมี
สัมมาคารวะ มีความเกรงใจอยู่เป็นนิตย์ เช่น

“พูดดีเป็นศรีแก่ปาก” หมายถึง พูดดีเป็นที่นิยมชมชอบ

“ปลาหมอตายเพราะปาก”

หมายถึง คนที่พูดพล่อยจนได้รับอันตราย
เพราะปากที่พูดนั้น

“พูดไปสองไพเบี้ยนึ่งเสียตำลึงทอง”

หมายถึง พูดไปไม่มีประโยชน์ นึ่งเสีย
ดีกว่า

จำนวนที่สะท้อนวัฒนธรรมไทย

13. คนไทยชอบความหรูหรา ไม่ยอมให้ใครดูถูกเหยียดหยามทำ เช่น

“จมไม่ลง” หมายถึง เคยทำตัวใหญ่มาแล้วทำให้เล็กลงไม่ได้ (มักใช้แก่คนที่เคยมั่งมีหรือรุ่งเรืองมาก่อน เมื่อยากจนหรือตกอับลงก็ยังทำตัวเหมือนเดิม)

“ตำนานน้ำพริกละลายแม่น้ำ” หมายถึง ลงทุนไปโดยได้ผลประโยชน์ไม่คุ้มทุน,
ใช้จ่ายทรัพย์สินในทางที่ไม่เกิดประโยชน์, เสียทรัพย์สินจำนวนมากไปโดยไม่ได้
ประโยชน์อะไร

ลงทุนไปโดยได้ผลประโยชน์ไม่คุ้มทุน, ใช้จ่ายทรัพย์สินในทางที่ไม่เกิดประโยชน์
แม่น้ำ คือ สายน้ำที่กว้างใหญ่ทอดยาว หากเราตักน้ำพริก แล้วละลายลงแม่น้ำ น้ำพริกก็จะสลายหายไปกับสายน้ำ
มักใช้เปรียบเทียบกับงานแต่งงาน ที่จัดใหญ่โตสิ้นเปลืองเงินไปมากมายโดยไม่เกิดประโยชน์

จำนวนที่สะท้อนวัฒนธรรมไทย

14. คนไทยยกย่องเงิน และความมั่งคั่ง เช่น

“มีเงินเขานับว่าน้อง มีทองเขานับว่าพี่” หมายถึง เมื่อเราหรือใครก็ตามที่
ร่ำรวยเงินทองทรัพย์สินสมบัติ ก็จะมีผู้คนมากมายเข้ามาหา มานับญาติ มาผูกมิตร
โดยหวังใจทรัพย์สินเงินทองของเรานั้นเอง

“ยากจนเงินทองพี่น้องไม่มี”

“เงินตราคือพระเจ้า”

ตำนานที่สะท้อนวัฒนธรรมไทย

15. คนไทยรักอิสระ ไม่ชอบอยู่ในอำนาจของผู้อื่น ไม่ชอบการกดขี่ เช่น

“ปลูกเรือนตามใจผู้อยู่ ผูกอุ้มตามใจผู้นอน” หมายถึง ทำตามความพอใจของผู้ที่จะได้รับผล โดยตรง

“อย่าข่มเขาโคขืนให้กินหญ้า”

หมายถึง อย่าบังคับขืนใจผู้อื่นให้ทำตามที่ตนต้องการ

16. คนไทยรู้จักให้อภัยง่าย ลืมนง่าย ไม่พยายามปรับตัวเก่งจนกลายเป็น
คุณลักษณะอย่างหนึ่ง คนไทยจึงอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เช่น
“สี่ตีนยังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง” หมายถึง ผู้ที่มีความปราดเปรื่อง
หรือเก่งกาจสามารถ ก็ยังมีผิดพลาดได้ ไม่ใช่จะทำอะไรใดๆ ได้สำเร็จลุล่วงทุกครั้ง
เสมอไป

“อย่าพินฝอยหาตะเข็บ” หมายถึง อย่าขุดค้นเอาเรื่องต่าง ๆ ในอดีตที่จบ
ไปแล้วให้กลับมาเป็นเรื่องขึ้นมาอีก

“ชั่วช่างสี ดีช่างสงฆ์” หมายถึง ปล่อยให้ตามเรื่องตามราว ไม่เอาเป็นธุระ

